

Dr. Öğr. Üyesi Ü. Serdar SERDAROĞLU

**OSMANLI-TÜRKİYE
İŞLETME TARİHİNE GİRİŞ**
Osmanlı İktisat Tarihinin Sunduğu Birikim

FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL
2026

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Genel Yayın No | General Publication Number: 1301
Sertifika no | Certificate Number: 77398

Filiz Kitabevi
Yayın No | Publication Number: 2026/50

Kitap Adı: Osmanlı-Türkiye İşletme Tarihine Giriş Osmanlı İktisat Tarihinin Sunduğu Birikim
Book Title: An Introduction to Ottoman-Turkish Business History: The Legacy of Ottoman Economic History
ISBN: 978-625-8585-48-3
DOI: doi.org/10.64161/filiz.9786258585483

Yazar(lar) | Author(s): Dr. Öğr. Üyesi Ü. Serdar SERDAROĞLU | orcid.org/0000-0002-1357-4201
Kurum | Institution: İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, İktisat Tarihi Ana Bilim Dalı
İstanbul University, Faculty of Economics, Department of Economics,
Department of Economic History

Konu Kategorisi | Subject Categories: İktisat Tarihi, İşletme Tarihi | Economic History, Business History

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book - Monograph
Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish
Ebat | Dimensions: 16 x 23 cm
Baskı Sayısı | Edition: 1
Sayfa Sayısı | Pages: 134

Yayın Tarihi | Publication Date: Mart 2026 | March 2026
Yayın Yeri | Place of Publication: İstanbul, Türkiye
Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: Vildan YAVUZ / Özge DANE
Baskı ve Cilt | Printing and Binding: Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika no: 77398)

© All rights reserved | Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri
San. ve Tic. Ltd. Şti.

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Mollahüsrev Mah. Cemalyener Tosyalı Cad. No: 57A
Vefa-Fatih / İstanbul • Tel: +90 (212) 527 07 18
www.filizkitabevi.com • bilgi@filizkitabevi.com

Dr. Öğr. Üyesi Ü. Serdar SERDAROĞLU

1985 yılında Sivas'ta doğdu. Lisans eğitimini Maliye ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde (2009), yüksek lisansını İktisat Tarihi Anabilim Dalı'nda (2011) İstanbul Üniversitesi'nde bitirdi. Doktora derecesini ise University of Birmingham Osmanlı Çalışmaları Merkezi'nde İktisat Tarihi alanında 2018 yılında elde etti. Şubat 2010 – Temmuz 2020 arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Tarihi Kürsüsü'nde araştırma görevlisi olarak çalıştı. Halen aynı kürsüde Dr. Öğretim Üyesi olarak çalışmalarına devam eden Serdaroğlu'nun "Osmanlı Devleti'nde İlk Banka: Dersaadet Bankası, Tüccarlar ve İş Ağları" isimli kitap çalışması 2020 yılında İktisat Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Hâlihazırda İstanbul Üniversitesi 'İstanbul İktisat Dergisi'nin yardımcı editörlüğünü yürütmekle beraber, 19. Yüzyıl Osmanlı İşletme ve Finans tarihi bağlamında ticari-finansal operasyonlar, tüccarlar, iş ağları ve şirketler üzerine araştırmalarına devam etmektedir.

Kardeřlerim Serkan ve Zeynep Sevde'ye

ÖNSÖZ

Elinizdeki çalışma, Osmanlı-Türkiye işletme tarihine dair daha geniş bir araştırma serüveninin ilk cildi olarak tasarlanmıştır. Bu cildin amacı, alanın henüz dağınık durumda bulunan kavramsal sınırlarını, kaynak rejimini ve temel araştırma hatlarını görünür kılmak; Osmanlı iktisat tarihinin sunduğu birikimin işletme tarihi açısından nasıl yeniden okunabileceğini tartışmaktır. Bu bakımdan kitap, tamamlanmış bir sentez sunmaktan çok, ileride tüccar aileleri, liman kentleri, şirketleşme süreçleri, devlet işletmeciliği, kurumsal yönetim ve özel arşivler gibi daha özgül başlıklarda geliştirilecek çalışmalar için bir çerçeve metin işlevi görmektedir.

Dolayısıyla bu ciltte amaç, Osmanlı-Türkiye işletme tarihini yalnızca tek şirketlerin geçmişiyle sınırlayan bir yaklaşım önermek değil; aile ağları, küçük üretim biçimleri, hukukî-kurumsal düzenlemeler ve Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan dönüşüm çizgisi içinde daha geniş bir araştırma alanı kurmaktır. İzleyen ciltlerde ve müstakil çalışmalarda ele alınabilecek somut vaka incelemelerinin zemini de burada, özellikle kavramlar, kaynaklar ve yöntem tartışmaları üzerinden hazırlanmaya çalışılmıştır.

Bu kitabın ortaya çıkışında belirleyici olan temel saiklerden biri, Osmanlı-Türkiye işletme tarihinin hâlâ çoğu zaman dağınık örnekler, tekil kurum anlatıları ya da sadece şirketleşme süreçleri üzerinden okunmasıdır. Oysa bu alan, ancak Osmanlı iktisat tarihinin sunduğu geniş literatür, arşiv malzemesi ve kavramsal imkânlarla birlikte düşünüldüğünde daha sağlam bir zemine kavuşabilir. Bu nedenle elinizdeki çalışma, yalnızca yeni bir konu başlığı açmayı değil, aynı zamanda mevcut birikimin hangi sorular etrafında yeniden düzenlenebileceğini göstermeyi hedeflemektedir. Başka bir ifadeyle, kitap bir boşluğu doldurmaktan çok, zaten var olan fakat farklı alt başlıklara dağılmış bilgiyi işletme tarihi açısından yeniden toplama ve anlamlandırma çabasının ürünüdür.

Bu bakımdan kitabın temel mantığı, Osmanlı-Türkiye işletme tarihini doğrusal bir modernleşme hikâyesi olarak değil; farklı dönemlerde yan yana

VIII

var olan, birbirini dönüştüren ve kimi zaman da aynı tarihsel bağlam içinde rekabet eden işletme biçimlerinin müşterek tarihi olarak ele almaktır. Tüccar ailelerinden ticaret evlerine, esnaf ve küçük üretim birimlerinden anonim şirketlere, imtiyazlı yapılardan devlet işletmeciliğine uzanan bu geniş yelpaze, ancak süreklilikler ile kopuşları birlikte dikkate alan bir bakışla anlaşılabilir. Dolayısıyla bu kitap, nihai hükümler vermeyi amaçlayan kapalı bir sentezden ziyade, ileride daha ayrıntılı vaka çalışmalarına ve yeni tartışmalara kapı aralayacak kurucu bir giriş denemesi olarak okunmalıdır.

Bu eser, Osmanlı-Türkiye işletme tarihi yazınına mütevazı bir katkı sunma amacıyla kaleme alınmış geniş bir araştırma ve düşünme sürecine dayanmıştır. Aynı zamanda, bu kitabın ileride devam edecek bir serinin ilk halkası olarak değerlendirilmesini temenni ediyorum. Çalışmanın hazırlanması sürecinde katkıları, değerlendirmeleri ve teşvikleriyle yanımda olan Dr. Aytuğ Zekeriya BOLCAN'a müteşekkirim. Bu kitapta olduğu gibi, tüm akademik çalışmalarım için verdikleri büyük destek ve doğrudan yönlendirmeler için Arş. Gör. Muhammet Ali YAPICI, Dr. Mustafa Can GÜRİPEK, Dr. İlker AYKUT, Dr. Şevket Kamil AKAR, Doç. Dr. Hüseyin AL, Doç. Dr. Yakup AKKUŞ, Prof. Dr. Ömer KARAOĞLU ve Prof. Dr. Coşkun ÇAKIR'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Her biri iyi ki varlar.

Son olarak bana desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen kardeşlerime şükranlarımı sunarım. En özel teşekkürüm sevgili Serkan ve Zeynep Sevde'ye; bu kitabı onlara ithaf ediyorum.

Ü. Serdar Serdaroğlu
Beyazıt-Fatih, Mart 2026

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER.....	IX
ÖZET.....	XI
ABSTRACT	XI

GİRİŞ	1

1. BÖLÜM:

KAVRAMLAR, SINIRLAR VE YAKLAŞIM	9

2. BÖLÜM:

OSMANLI İKTİSAT TARİHİNİN İŞLETME TARİHİNE SUNDUĞU ANA BİRİKİM	21
2.1. GİRİŞİMCİ İŞ AĞLARI VE AİLELER	22
2.2. ESNAF, LONCA VE KÜÇÜK ÜRETİM BİRİMLERİ.....	27
2.3. KURUMLAR, HUKUK VE PİYASA ERİŞİMİ	32
2.4. OSMANLI İKTİSAT TARİHİ BİRİKİMİNİN İŞLETME TARİHİ BAĞLAMINDA ANLAMI	39

3. BÖLÜM:

GEÇ OSMANLI DÖNEMİ'NDE DÖNÜŞÜM: LİMAN KENTLERİ, ŞİRKETLEŞME VE YENİ İŞLETME FORMLARI	45
3.1. 19. YÜZYILDA KÜRESEL ENTEGRASYON VE LİMAN KENTLERİ	46
3.2. TİCARET EVİNDEN ŞİRKETE UZANAN ÇİZGİ	56

3.3. II. MEŞRUTİYET, MİLLÎ İKTİSAT VE ŞİRKETLEŞMENİN HIZLANMASI.....	63
3.4. İMPARATORLUKTAN ULUS-DEVLETE GEÇİŞTE İŞLETME FORMLARI.....	70
4. BÖLÜM:	
CUMHURİYET'E UZANAN SÜREKLİLİKLER VE KOPUŞLAR.....	77
4.1. DEVLET-İŞLETME İLİŞKİSİNİN YENİDEN ÖLÇEKLENMESİ	78
4.2. KURUMSAL BİÇİMLER, ŞİRKET YAPILARI VE GİRİŞİMCİ PROFİLLERİ.....	83
4.3. OSMANLI MİRASININ CUMHURİYET DÖNEMİNDEKİ İZLERİ.....	86
4.4. CUMHURİYET DÖNEMİNDE İŞLETME TARİHİNİN YAZIMINA DAİR BİR NOT	89
5. BÖLÜM:	
KAYNAKLAR, ARŞİVLER VE YAZIM SORUNLARI	93
5.1. RESMÎ ARŞİVLER: GÜÇLÜ YANLAR VE KISITLAR.....	94
5.2. ÖZEL ARŞİVLER, AİLE ARŞİVLERİ VE KURUM ARŞİVLERİ.....	97
5.3. TİCARET REHBERLERİ, HATIRATLAR, BİYOGRAFİLER, BİBLİYOGRAFİYALAR VE TEZ ENVANTERLERİ	99
5.4. KURUM TARİHİ YAZIMININ TUZAKLARI	102
5.5. OSMANLI-TÜRKİYE İŞLETME TARİHİ İÇİN ÖNERİLEN YÖNTEM.....	105
SONUÇ	109
KAYNAKÇA	113

AN INTRODUCTION TO OTTOMAN-TURKISH BUSINESS HISTORY: THE LEGACY OF OTTOMAN ECONOMIC HISTORY

ÖZET

Bu kitap, Osmanlı-Türkiye işletme tarihinin yalnızca şirketler tarihi olarak değil; girişimci ağları, aileler, küçük üretim birimleri, hukukî-kurumsal düzenlemeler ve devletle kurulan ilişkiler çerçevesinde ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Çalışmanın temel amacı, Osmanlı iktisat tarihi yazınının işletme tarihi açısından sunduğu kavramsal, yönetsel ve ampirik imkânları ortaya koymaktır. Bu doğrultuda kitap, önce alanın kavramsal sınırlarını ve yaklaşımını tartışmakta; ardından Osmanlı iktisat tarihinin işletme tarihine sunduğu ana birikimi girişimci iş ağları, esnaf ve küçük üretim yapıları ile kurumlar, hukuk ve piyasa erişimi ekseninde değerlendirmektedir. Devamında geç Osmanlı döneminde liman kentleri, şirketleşme ve yeni işletme formları etrafında yaşanan dönüşümler ile bu dönüşümlerin Cumhuriyet'e uzanan süreklilik ve kopuşları incelenmektedir. Son olarak çalışma, resmî ve özel arşivler, ticaret rehberleri, hatıratlar ve kurum yayınları gibi kaynak türlerini tartışarak Osmanlı-Türkiye işletme tarihi için eleştirel, çok kaynaklı ve karma bir araştırma yöntemi önermektedir. Bu yönüyle eser, tamamlanmış bir sentezden ziyade kurucu bir giriş ve araştırma programı niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı-Türkiye işletme tarihi, Osmanlı iktisat tarihi, Girişimci iş ağları, Aile işletmeleri, Liman kentleri, Şirketleşme, Hukukî-kurumsal yapılar, Devlet-işletme ilişkileri.

ABSTRACT

This book argues that Ottoman-Turkish business history should not be reduced to the history of companies alone, but should instead be examined through entrepreneurial networks, families, small-scale production units, legal-institutional arrangements, and relations with the state. Its main aim is to identify the conceptual, methodological, and empirical contributions that Ottoman economic history offers to business history. In this respect, the book first discusses the conceptual boundaries and approach of the field, and then evaluates the main body of knowledge provided by Ottoman economic history through entrepreneurial networks, artisans and small producers, and institutions, law, and market access. It further examines the transformations that took shape in the late Ottoman period

around port cities, corporatization, and new business forms, as well as the continuities and ruptures extending into the Republican era. Finally, by addressing official and private archives, trade directories, memoirs, and institutional publications, the study proposes a critical, multi-source, and mixed research framework for Ottoman-Turkish business history. In this sense, the book is conceived less as a completed synthesis than as a foundational introduction and a research agenda.

Keywords: Ottoman-Turkish business history, Ottoman economic history, Entrepreneurial networks, Family firms, Port cities, Corporatization, Legal and institutional structures, State-business relations.